

Giminių kilmės ištakose – tikri istoriniai detektyvai

■ Nepaisant laiko ir finansinių sąnaudų, žmonių noras kuo giliau prisikasti iki savo giminės šaknų neslūgsta – ir tai daryti skatina ne vien troškimas pasipuikuoti bajoriška kilme

Daiva SAVICKIENĖ

Nors dažnas jaunas žmogus negalėtų prisiminti visų savo prosenelių vardų, dauguma nuoširdžiai nori žinoti savo šaknis: kas jie, iš kokios giminės kilę. Ir specialistai tikina, jog šiandien lietuviai savo giminėje ieško ne vien mėlyno kraujo protėvių. Juk kiekviena šeima – tai atskira istorija.

Bajoro herbas kai kam svarbesnis

Ieškoti savo šaknų galima patiems, o galima kreiptis į specialistus. Pastarųjų paslaugos nėra pigios, tačiau susidomėjimas genealoginiais medžiais neslūgsta praktiškai nuo Nepriklausomybės pradžios.

Lietuvos valstybinis istorijos archyvas – pagrindinė genealoginių šaltinių saugykla – net yra parengęs specialią informaciją besidomintiems savo protėviams. Norint sudaryti genealoginį medį, būtina žinoti pagrindinius esamos giminės narį gyvenimo faktus: asmenvardį, gimimo, santuokos, mirties datas, vietovardžius. Kitaip tariant, pasiryžus ieškoti savo šaknų, būtini pradiniai duomenys: kada ir kurioje parapijoje gimė asmuo, kelintas vaikas šeimoje, kurioje bažnyčioje buvo krikštytas, kada ir su kuo tuokėsi, mirė ir panašiai. Tokių žinių paprastai įmanoma pasisemti iš vyresnių giminių. O štai ieškant informacijos apie toli-

mesnius protėvius, jau reikia mokėti ir užsienio kalbų, turėti istorijos žinių, mat archyvuose saugomi senieji dokumentai rašyti ir lotynų, ir lenkų, ir rusų, ir vokiečių kalbomis.

Lietuvos valstybės istorijos archyvo Informacijos ir sklaidos skyriaus vedėja Neringa Češkevičiūtė sako, kad tautiečių susidomėjimas savo praeitimi neslopsta jau daug metų. Paklausimų gaunama iš viso pasaulio, iš šalių, kur tik yra lietuvių – JAV, Kanados, net Azijos valstybių ir Pietų Afrikos Respublikos. Per metus tokių sulaukiama mažiausiai po tūkstantį.

Tiesa, sako N. Češkevičiūtė, kelių susidomėjimo giminės šaknimis bangų būta itin aukštų. Pavyzdžiui, apie 1990-uosius metus praeitis labiausiai rūpėjo išeiviams. Vėliau kūrėsi Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga, ir dalis gyventojų suskato ieškoti savo bajoriškų šaknų.

Dar viena banga buvo lietuviams praktus ekonomiška – visi ieškojo protėvių dažniausiai nekrepdami dėmesio į jų kilmę: tiesiog norėjo žinoti, kas jie buvo.

Dabar vieniems tautiečiams kilmė svarbi, kitiems – ne. „Aišku, daugiau honoro, jei protėviai pasirodo esantys kilmingi“, – šypsosi N. Češkevičiūtė.

Nors, pasak Lietuvos valstybės istorijos archyvo specialistės, bajoriška kilmė anaiptol nereiškia, kad giminė kažkuo vertesnė – ir bajorai nebuvo šventieji. Be to, tautai daug iškilų žmonių davė ir valstiečių luomas, ir tokių šeimų istorija gali būti net įdomesnė.

Deja, kartais, N. Češkevičiūtės pastebėjimu, vis dėlto negali tuštybėti: jei paaiškėja protėvių buvus ne bajorą, atsisakoma toliau ieškoti savo giminės ištakų.

Aišku, yra žmonių, kuriems anksčiau gyvenusių giminių kilmė nesvarbi, nes jais domimasi ir praktiniai sumetimais: žinant savo šaknis, galima sužinoti ir, pavyzdžiui, apie paveldimas ligas.

Be to, šio amžiaus pradžioje atsirado ir nauja mada: masiškai tvarkomos senosios kapavietės, daromi šeimos kapai, kur nurodomos visų giminių gimimo ir mirties datos. Tam reikalingi išsamūs duomenys, taigi atsiranda motyvas ieškoti daugiau informacijos apie savo giminę.

Dar vienas motyvuojantis veiksnys ieškoti savo šaknų – populiarėjantys giminės susitikimai, į kuriuos norima sukviešti kuo daugiau giminių, tačiau žinoma ne apie visus.

Ištisos istorijos

N. Češkevičiūtės teigimu, protėvių ieško labai įvairaus amžiaus žmonės. Jos praktikoje yra pasitaikę ir tokių, kurie patys prieškarū buvo registruoti kaip bajorai ir net turėjo išlikusius dokumentus. Jaunimas irgi smalsus, dega noru žinoti savo istoriją, tačiau paprastai neįsivaizduoja paieškos proceso – tikisi, jog interneto paieškos sistemoje galima rasti absoliučiai viską, ir nusivilia, kai nepavyksta.

Iki kurio amžiaus galima rasti besidriekiančias gimines šaknis, priklauso nuo gyvenamos vietovės.

SIPA NUOTRAUKA

Paprastai bajoriškas šaknis įmanoma atsekti iki maždaug XV amžiaus, tačiau kiekvienas atvejis vis kitoks. Labai daug priklauso ir nuo to, kaip šeima tvarkė dokumentus.

Nekilmingų protėvių palikuonims juos susekti pavyksta iki to laikotarpio, kuriam priklauso išlikusios tos parapijos metrikų knygos.

Dirbantys šioje srityje specialistai pastebi, kad Lietuvos gyventojai vis dėlto mažai žino apie savo protėvius.

Socialiniai tyrimai rodo, jog daugiau nei 50 procentų jaunų žmonių negali pasakyti net savo senelio vardo, o penktadalis negali prisiminti visų senelių vardų.

Anot N. Češkevičiūtės, vyresnė kartą dar tokius dalykus žino, o

jaunimas – kompiuterinė karta, ne tik mažai ką žinanti apie savo gimtinaučius, bet ir nemažiusi ankstesnių pasų, kur būdavo nurodomas tėvavardis, gimimo vieta. Tad ieškant šiuos savo gimines šaknų specialistai neretai priversti siųsti atgal – atlikti namų darbų: išsisklausinti vyresnio amžiaus artimųjų, kur kas gimė, kur buvo krikštytas ir panašiai. Todėl reikia ir tam, kad atsitiktinis bendrapavardis nebūtų supainiotas su svetimą gimine.

N. Češkevičiūtės teigimu, gyvenimas visais laikais buvo labai margas, tad ieškant dokumentų apie vieną ar kitą giminių galima daug sužinoti. Juk kiekvienoje šeimoje vis-ko pasitaiko.

U. MIKALIŪNO NUOTRAUKA

Panevėžio kraštotyros muziejaus direktorius Arūnas Astramskas sako esąs priverstas savo genealoginį medį turėti panorusius panevėžiečius – o tokių būna nemažai, – nukreipti į sostinės archyvus.

„Vienam svarbu, kad kuris nors protėvis sukilime dalyvavo, kitam – kad giminėje buvo kunigas, – pasakoja specialistė. – Vieniems įdomūs teigiami šeimos istorijos aspektai, kitiems – neigiami...“

N. Češkevičiūtė pakartoja, kad ir bajorų klanuose būta visko. Sako, pasitaiko, jog žmonės mano esantys bajorai, o pasirašius archyvuose aptinkami dokumentai, bylojantys, jog bajorystė buvo atimta už tam tikrus nusikaltimus.

Ieškant informacijos senuosiuose archyvuose apie vieną giminę galima daug sužinoti apie visą to laikmečio visuomenę – kartais susikurti ištisas istorijas.

Pavyzdžiui, N. Češkevičiūtės rasta jauniausia nuotaka buvo 13 metų ir 4 mėnesių. Ši XIX amžiuje gyvenusi moteris mirė 32-ųjų metų gimdydama šešioliktą vaiką. Neišgyveno ir dauguma jos atžalų.

Dabar turbūt keistai atrodytų ir žmonių noras naujagimius krikštinti prieš tai Anapilin iškeliavusių vaikų vardais – bent jau dėl prietaringumo, bijant prisaukti jiems tokį pat likimą. Tačiau praeityje tai buvo visiškai normalu: vienoje šeimoje mirę keturi vaikai visi buvo Juozukai – pavadinti prieš tai mirusio brolio vardu.

Atvejų, kai gimimo ir mirties datos sutampa, archyvuose taip pat aptinkama, deja, daug.

Kurios giminės šaknų – motinos ar tėvo – pusės dažniau ieškoma, priklauso ir nuo žmonių pageidavimų, ir nuo piniginės istorio. N. Češkevičiūtė sako, jog kiekvienas iš mūsų genus atsišnešame iš keturių senelių, ir didelė dalis interesantų tai suprantą. Bet jei ieškoma tik vienos pusės šaknų, paprastai aišku, jog su ja artimiau bendraujama. Taip neretai atsisikleidžia ir dabartiniai giminės santykiai.

Tiesa, ieškant bajoriškų šaknų žiūrима tik vyriška linija.

Ne visi gauna tai, ko tikėjosi

Genealogė Sigita Gasparavičienė, įmonės „Archeonas“ savininkė, sako, jog genealogų darbas visame pasaulyje vertinamas pagal darbo valandas. Kartais reikiamai informacijai surasti tenka sugaisti labai daug laiko, todėl fiksuotų genealoginio medžio sudarymo kainų nėra ir negali būti.

Paprastai užmokestis specialistams svyruoja nuo 2 000 iki 3 000 litų – tiek atsieina tyrimai su genealoginiu medžiu, archyvinių dokumentų elektroninėmis ar popierinėmis kopijomis bei jų vertimais pagal pageidavimą.

Kaina priklauso ir nuo to, ką konkrečiai klientas norėtų sužinoti. S. Gasparavičienė irgi patvirtina, jog paprastai lietuviai atsimena tik savo senelius, kartais dar prosenelius, tad kapstytis tenka giliai.

Genealogės teigimu, paieškos archyvuose – sunkus triūsas, nes dėl prastos kai kurių archyvinių dokumentų būklės sunkiai prieinama prie bylų, archyvų skaitytikos apgultos, o informacinės duomenų paieškos sistemos silpnos ir menkai išplėtotos.

Kita vertus, kaip sako moteris, jau apie dvidešimt metų užsimanti genealoginiais tyrimais, užsakymu niekada nesiimama, jei nėra tikrumo, kad sugebės ką nors surasti.

Nors pasitaiko atvejų, kai, išaiškėjus nekilingoms giminės šaknimis, genealogų darbo atsisakoma. Ir specialistas, atlikęs didžiulį paieškos darbą metrikų knygos, lieka it musę kandęs. Užsakovas pareiškia to nesitikėjęs ir stebisi turintis mokėti pinigų – juk negavo tokio rezultato, kokio tikėjosi, o buvo pasirėngęs mokėti tik už jį.

Socialiniai tyrimai rodo, jog daugiau nei 50 procentų jaunų žmonių negali pasakyti net savo senelio vardo, o penktadalis negali prisiminti visų senelių vardų.

Ypač daug triūso ir sąnaudų reikalauja būtent vadinamoji valstietiškos kilmės genealogija. Kaip aiškina S. Gasparavičienė, tenka peržvelgti tiktų tikriausius kalnus krikštų, santuokų ir mirčių knygų senosiomis, sunkiai įskaitomomis lotynų, lenkų, rusų kalbomis, daugumas tų knygų neturi jokios pagalbinės informacijos, net pavardžių rodyklių. Vėliau surinktus duomenis reikia lyginti, analizuoti, atsižvelgti į konkretų to meto istorinį kontekstą. Todėl istorinės žinios ir atitinkama kvalifikacija, paleografijos, sfragistikos ir kitų pagalbinių istorijos mokslų šakų žinios genealogams yra labai reikalingos.

Tenka tapti detektyvais

S. Gasparavičienė neslepia: tiriant gimines praeitį atsisikleidžia ir netikėti dalykai. Pavyzdžiui, paaiškėja, jog pasikeitė pavardė – ne keliomis raidėmis, o visiškai, ir Bindziukai tapo Maculevičiais ar panašiai.

Atidžiau panagrinęjus genealoginiame medyje esančias datas, taip pat galima rasti daug įdomaus. Pavyzdžiui, kad senelis ar prosenelis vėl vedė po žmonos mirties tpraėjus vos mėnesiui, ir naujoje santuokoje po kelių mėnesių gimė vaikas.

„Tokie atvejai liudija ne tik tai, kad našliui reikėjo pagalbininkės auginant našlaičius likusius mažus vaikus, bet ir apie šeimoje buvusią neištikimybę ar kitokias dramas. Reikia mokėti skaityti tarp eilučių – tai lyg savotiškas detektyvas“, – sako genealogė.

S. Gasparavičienės teigimu, būna tikra sėkmė, jei genealoginį medį

Neringa Češkevičiūtė, Lietuvos valstybės istorijos archyvo Informacijos ir sklaidos skyriaus vedėja, nenėigia, kad daug j archyvarus besikreipiančių tautiečių trokšta įsitikinti esą kilmingi bajorų palikuonys. Ir, deja, ne vienas nusivilia.

pavyksta atsekti iki XVI amžiaus pabaigos – dažniausiai jie siekia tik vėlesnius laikus. Mat iki XVI amžiaus datuojami šaltiniai paprastai būna fragmentiški ir nesutvarkyti. Todėl valstietiška genealogija, jei yra išlikę pakankamai šaltinių, galima atsekti iki XVII amžiaus pabaigos. Būtent tuo metu ėmė formuotis valstiečių pavardės.

Vis dėlto tiksliausia genealogija sudaroma iki XVIII amžiaus antrosios pusės. Taip yra dėl to, kad daugumos Lietuvos bažnyčių išlikusios metrikų knygos siekia 1795 metus. Nors yra ir senesnių – tokios yra Joniškių, Merkinės, Nemaškų, Pasvalio bažnyčių metrikos. Užtat Užnemunėje, sako S. Gasparavičienė, situacija labai prasta: dėl ten vykusių karo veiksmy pražuvo daugelio pasienio bažnyčių metrikų knygos.

Ankstyvesni archyviniai šaltiniai yra išlikę ne visi, išbarstyti ir labai fragmentiški. Senieji XVII–XVIII amžiaus dvarų, kaimų inventoriai irgi pateikia labai menką informaciją. Juose fiksuojami tik pagrindiniai medžių nesudarinėja.

Aišku, sako A. Astramskas, Panevėžyje galima atsekti kai kuriuos gimines gyvenimo fragmentus, tačiau jei norima nuoseklumo, kelių šimtmečių senumo medžiagos, reikia ieškoti Vilniuje – ten saugomos bažnytinės metrikų knygos.

Muziejiaus direktorių pritaria ir Panevėžio apskrities archyvo vadovas Leonas Kaziuokis: trokštantiems savo šaknis surasti panevėžiečiams derėtų keliauti tiesiai į sostinę, mat vietos archyve tokių dokumentų nėra. Čia galima gauti informacijos apie darbo stažą, saugomi teismų, įvairūs kiti dokumentai.

Visa laimė, kad dabar nemaža dalis bažnyčių metrikų ir kitų istorinių šaltinių yra paskelbti interneto genealogais Rusijos valstybiniam istorijos archyve Sankt Peterburge. Ten, pasak genealogės, saugomas tikras Lietuvos bajoriškų šeimų genealogijos lobynas.

Informacijos internete daugėja

Panevėžio kraštotyros muziejaus direktorius Arūnas Astramskas sako,

DELFI NUOTRAUKA

Bemaž du dešimtmečius genealoginiais tyrimais užsimanti Sigita Gasparavičienė apgailestauja, kad mūsų šalyje dokumentiniu paveldu, archyvais ir jų išsaugojimu nesirūpinama taip, kaip derėtų.

kad į muziejų dėl genealoginių medžių kreipiasi nemažai panevėžiečių, tačiau visus juos tenka nukreipti į sostinę – muziejus genealoginių medžių nesudarinėja.

Aišku, sako A. Astramskas, Panevėžyje galima atsekti kai kuriuos gimines gyvenimo fragmentus, tačiau jei norima nuoseklumo, kelių šimtmečių senumo medžiagos, reikia ieškoti Vilniuje – ten saugomos bažnytinės metrikų knygos.

Muziejiaus direktorių pritaria ir Panevėžio apskrities archyvo vadovas Leonas Kaziuokis: trokštantiems savo šaknis surasti panevėžiečiams derėtų keliauti tiesiai į sostinę, mat vietos archyve tokių dokumentų nėra. Čia galima gauti informacijos apie darbo stažą, saugomi teismų, įvairūs kiti dokumentai.

Visa laimė, kad dabar nemaža dalis bažnyčių metrikų ir kitų istorinių šaltinių yra paskelbti interneto genealogais Rusijos valstybiniam istorijos archyve Sankt Peterburge. Ten, pasak genealogės, saugomas tikras Lietuvos bajoriškų šeimų genealogijos lobynas.

bažnyčių metrikų. Šitaip bažnyčių archyvai yra apsaugomi nuo nykimo ir tampa prieinami visuomenei. „Ten galima atsiversti bažnytinės knygas ir kaip senieji LDK raštininkai vartyti jas lapas po lapo“, – sako S. Gasparavičienė.

Kol kas elektroninėje erdvėje paskelbta dar tik nedidelė bažnyčių metrikų knygų dalis. „Kiek dar nežinomos medžiagos slepiasi pačiose bažnyčiose...“ – S. Gasparavičienė sako bijanti ir spėlioti. Jos žiniomis, ne vienoje bažnyčioje tebesaugomi dideli visuomenės ir specialistams mažai žinomi archyvai, tačiau prieiga prie jų labai ribota. Genealogės teigimu, latviai, estai yra toli pralenkę lietuvius šioje srityje – sudėjo visų turimų bažnyčių metrikas į internetą.

„Mūsų šalyje, kurioje vyrauja valstietiškas identitetas, visada buvo ir tebėra daugiau dėmesio skiriama materialiams, apčiuopiamiems dalykams – statyboms, kelių tiesimui, gamybai. Tokia sfera kaip kultūra, paveldas, o tiksliau – dokumentinis paveldas, archyvai ir jų išsaugojimas lieka trečioje ar ketvirtoje vietoje“, – apgailestauja ji.

FAKTAI

Lietuvos valstybės istorijos archyve sukaupta beveik visų Vilniaus, Seinų, Telšių (Žemaičių) XVII–XX amžiaus pirmos pusės, Panevėžio, Kauno, Kaišiadorių, Vilkaviškio Romos katalikų vyskupijų bažnyčių 1924–1940 metų bažnytinės krikštų, santuokos ir mirties metrikų knygos, kitų tradicinių Lietuvos religinių konfesijų (stačiatikių, sentikių, judėjų, evangelikų reformatų, evangelikų liuteronų, musulmonų, karaimų) gimimo, santuokos, ištuokos ir mirties metrikų knygos, civilinės metrikacijos įstaigų dokumentai (1940–2007 m.), Vilniaus gubernijos bajorų deputatų susirinkimo kanceliarijos, Vilniaus ir Kauno gubernijų apskričių bajorų vadovų ir bajorų globos įstaigų, Augustavo gubernijos bajorų vadovo dokumentai, privačių asmenų, šeimų ir giminių archyvai.

Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomi XVIII–XX a. pagrindiniai genealoginiai šaltiniai: metrikų knygos, priešvedybinių apkausių knygos, parapijiečių sąrašai, bajorystės patvirtinimo aktai, bajorų šeimų sąrašai, dvarų inventoriai, revizijų sąrašai, gimimo, santuokos, ištuokos, mirties civilinės registracijos įrašai ir kt. Prieiga prie daugelio šiame archyve saugomų XX amžiaus genealoginių šaltinių riboja teisės aktai.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomos kai kurių Romos katalikų bažnyčių metrikų knygos ir 230 asmenų fondų, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomos Vilniaus arkivyskupijos kai kurių bažnyčių metrikų knygos bei Lietuvos dvarų inventoriai, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomos kai kurių Telšių (Žemaičių) vyskupijos bažnyčių metrikų knygos.

Yra ir virtualių archyvų. Didžiausia šalies duomenų bazė, kurioje galima rasti genealoginės informacijos, yra epaveldas.lt. Šiuo metu čia galima rasti 162 Lietuvos Romos katalikų bažnyčios 3 590 metrikų knygų, kurios apima laikotarpį nuo 1599 iki 1940 metų, skaitmeninius vaizdus. Bylų skaitmeninimas tęsiasi, tad duomenų bazė nuolat papildoma. Dar viena elektroninė genealoginės informacijos saugykla yra Vilniaus bažnytinės provincijos bažnyčių archyvų dokumentų ir knygų metaduomenų informacinė sistema „BARIS“. Genealoginės informacijos taip pat galima rasti ir Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugijos tinklalapyje.

LIEUTUVOS VALSTYBINIO ISTORIJOS ARCHYVO INF.

Genealogės manymu, toliau yra pažengęs Lietuvos valstybės centrinis archyvas. Ten jau įdiegtos ir toliau diegiamos modernios dokumentų paieškos sistemos. Deja, į kitus valstybės archyvus, pasak S. Gasparavičienės, XXI amžius žengia labai lėtai.